

Levensverhalen als bron

Studiereis naar Yad Vashem in Jeruzalem

Sinds 2007 organiseert CIDI jaarlijks een studiereis voor docenten over Holocaustonderwijs naar Yad Vashem in Jeruzalem. In dit Israëliëse museum is ook de Internationale School voor Holocausteducatie ondergebracht. Verslag van een indrukwekkende reis van tien dagen.

Bart den Uyl is
redacteur van Kleio.

Het is een gemêleerd gezelschap dat midden november samenkomt op de voorbereidingsdag van de Yad Vashem-reis in het herinneringscentrum van het voormalige Kamp Vught. Er zijn oude en jongere collega's, sommige met veel ervaring en andere pas van de opleiding. Er zijn Groningers, Hollanders en Limburgers en lang niet allemaal blijken ze geschiedenis te doceren. Ook de vakken maatschappijleer en filosofie zijn vertegenwoordigd. Daar is bewust voor gekozen, vertelt Naomi Mestrum, adjunct-directeur van het Centrum Informatie en Documentatie Israel (CIDI) en organisator van de reis: 'We willen namelijk dat docenten niet alleen leren van het seminar zelf, maar ook van elkaar. Dat werkt natuurlijk beter wanneer er meerdere invalshoeken en ervaringen zijn binnen een groep.'

Volgens Mestrum is het doel van de reis om een bijdrage te leveren aan de Holocausteducatie in Nederland. 'Die bijdrage ligt vooral in de didactische vaardigheden die tijdens het seminar aan bod komen. Docenten krijgen hiermee concrete handvatten om hun lessen over de Holocaust te verbeteren en in te spelen op het empathische vermogen van leerlingen.' Bovendien gaat het ook om de lessen die hieruit worden getrokken. 'Het belang van tolerantie, vrijheid en democratie zijn fundamenteel voor de naoorlogse samenleving en zijn vandaag de dag net zo actueel als vroeger.'

De Oude Stad

Als we aankomen in Israël is de sabbat al ingegaan. Jeruzalem lijkt uitgestorven, het weer is grijs en op een aantal taxi's na is er nauwelijks verkeer rond ons hotel. De volgende dag trekken we de Oude Stad in onder begeleiding van Ben Lev-Kadesh. Hij is zelf ook geschiedenisdocent en eigenlijk al een jaar geen stadsgids meer, maar voor ons maakt hij een uitzondering.¹ De Oude Stad is duizenden jaren oud en het is knap hoe Ben de invloeden van Joden, Romeinen, Arabieren, Ottomanen en kruisvaarders weet aan te wijzen. Het blijft echter niet bij een geschiedenisles, het Israëliësch-Palestijnse conflict is merkbaar in de stad. Op straat zijn veel soldaten en langs de *Via Dolorosa* (volgens de christelijke traditie de weg die Jezus aflegde naar Golgotha) in de Arabische wijk staan posten van het Israëliësch leger. In het verleden zijn er een aantal steek-

Een straat in de Oude
Stad van Jeruzalem.
Foto: Gerben Pool.
Rechtsboven: De
Wagon. Gedenkteken
voor de gedeporteerden
in Yad Vashem.
Foto: Bart den Uyl.

partijen geweest en onze groep wordt vandaag begeleid door een gewapende beveiliging.² Als we een aantal uren later aankomen bij de Klaagmuur wordt onze gids toegesnuwd door een man die zich graag met de uitleg wil bemoeien. Het toont de spanningen die er zijn de stad.

Op een heuveltop

Op zondag worden we in Yad Vashem welkom geheten door Daniël Rozenga. Daniël komt oorspronkelijk uit Groningen maar woont sinds 1991 in Israël en werkt op de Europese afdeling van de Internationale School voor Holocaust-educatie met groepen zoals de onze. Yad Vashem blijkt een groot herinneringscentrum met een museum, verschillende gedenkplaatsen en een educatief centrum. Het complex strekt zich uit over een heuveltop en biedt een adembenemend uitzicht over de omliggende vallei. Omdat een bezoek aan Yad Vashem een verplicht onderdeel is van de dienstplicht zien we hier ook veel jonge militairen.

Het educatieve concept van Yad Vashem wordt later op de dag toegelicht. Kort gezegd wil men de geschiedenis presenteren in de vorm van egodocumenten van slachtoffers. Zo wordt gekeken welke weerslag deze geschiedenis had op individuen voor, tijdens en na de Holocaust. Het lesprogramma voor ons heeft daar ook veel raakvlakken mee. Zo staat de volgende lesdag geheel in het teken van het vooroorlogse Joodse leven in Europa. In een van de lokalen is een panorama gemaakt die een collage toont van de vooroorlogse Joodse cultuur in Polen. In groepjes bespreken we korte levensverhalen. Zodoende krijgen we een idee van de diversiteit en dynamiek van een cultuur die nagenoeg is verdwenen.

Levensverhalen als bron

Het educatieve materiaal dat is ontwikkeld door Yad Vashem heeft eenzelfde insteek. Bij een van de lespakketten wordt het levensverhaal van de Nederlands-Israëliëse Tswi Herschel bestudeerd, die als kind de oorlog overleefde. Daarbij moeten leerlingen tal van primaire en secundaire bronnen sorteren en daarover presenteren. Veel van het materiaal is zeker bruikbaar maar niet altijd direct toepasbaar. Yad Vashem ontwikkelt materiaal met een bepaalde leeftijdsgroep in gedachte. Als je het materiaal wilt toesnijden op je eigen klassen is er daarom nog wel wat werk vereist. Veel van het materiaal is in het Nederlands beschikbaar. De organisatoren hopen dat de deelnemers het materiaal zelf verder uitwerken en delen met collega's. Daarvoor is het Platform Educatie WOII en Sjoa opgericht. Zo blijven oud-deelnemers met elkaar in contact zegt Mestrum. 'De deelnemers van voorgaande reizen kunnen zo ervaringen, tips en lesmaterialen uitwisselen. Bovendien organiseert CIDI regelmatig activiteiten voor het Platform. Zo gingen we vorig jaar met een groep naar de Belgische Kazerne Dossin – het doorgangskamp voor Belgische Joden – en bezochten we dit jaar Theresienstadt.' ▶

¹ Ben Lev-Kadesh werd in *Kleio* 4 (2017) geïnterviewd over het lesgeven in Israël. Lees het interview terug op vgnkleio.nl.

² Zie 'Israëliër dood-gestoken in Jeruzalem', Niels Posthumus (*NRC.nl*), 19-3-2018.

De Klaagmuur in Jeruzalem. Foto: Gerben Pool.
Boven: Uitzicht op het museum van Yad Vashem. Foto: Bart den Uyl.

Deelnemers tijdens een workshop over educatief materiaal in Yad Vashem. Foto: Bart den Uyl.

Bijzonder zijn de verschillende sprekers die gedurende het seminar een workshop of lezing geven. Daniel Gold overleefde als kind de pogroms van het getto van Šiauliai in Litouwen en vertelt daar openhartig over. Later emigreerde hij naar Israël en werd daar luchtmachtpiloot. Pas in de laatste tien jaar is hij over zijn verleden gaan vertellen.³ De problemen die de kinderen van Holocaust-overlevenden ervaren worden duidelijk door het persoonlijke verhaal van tekenaar Michel Kichka die een *graphic novel* maakte over zijn familiegeschiedenis.⁴ Nog altijd strijdbaar is Dr. Efraim Zuroff, hoofd nazi-jager van het Simon Wiesenthal Centrum. Zuroff vertelt over de problemen die hij tegenkomt in zijn pogingen om daders en medeplichtigen voor het gerecht te krijgen. Daarbij is ook de publicitaire waarde van een onderzoek van belang. In veel Europese landen is een open nationale discussie over het eigen collaboratieverleden nauwelijks gevoerd. Zo speelde Zuroff een belangrijke rol in de vervolging van Dinko Šakić, voormalig commandant van het concentratiekamp Jasenovac in hedendaags Kroatië. Het was vooral van belang om hem in Kroatië voor het gerecht te krijgen, want daar had Šakić een ware heldenstatus.

Israëliisch-Palestijns conflict

Hoewel de reis zich richt op Holocausteducatie komt het Israelisch-Palestijnse conflict regelmatig ter sprake in de groep. Het seminar anticipeert daarop volgens Mestrum. 'In de praktijk zien we dat dit onderwerp regelmatig ter sprake komt tijdens lessen over de Holocaust. Je kunt er dus eigenlijk niet omheen. Vandaar dat we deelnemers tijdens het verblijf in Jeruzalem ook de gelegenheid geven om kennis op te doen over de geschiedenis van het Israelisch-Palestijnse conflict. Of dat wenselijk is? We zouden liever zien dat die onderwerpen gescheiden blijven, maar tegelijkertijd kunnen we de realiteit niet negeren.' Er was inderdaad ruimte voor discussie en debat. Zo konden we in gesprek met Haim Divon, de

Israëliische oud-ambassadeur in Nederland. Ook werd er, op verzoek van enkele deelnemers, een korte excursie naar de Ramallah op de Westelijke Jordaanoever georganiseerd. Indrukwekkend was ook de lezing van journalist Gil Yaron, onder andere correspondent voor *Die Welt*, die werkt aan een boek over het Midden-Oosten. Yaron legde in zijn lezing de nadruk op demografische en ecologische problemen in het Midden-Oosten en de gevolgen daarvan op de politieke situatie.

Universele lessen

Een reis naar Israël vanwege Holocausteducatie heeft iets dubbelzinnigs. Een van de belangrijkste lessen van de Holocaust is immers het belang van mensenrechten en menselijke waardigheid, en in de door Israël bezette gebieden worden mensenrechten regelmatig op grote schaal geschonden.⁵ Het is echter ook het land waar de Joodse geschiedenis het meest voelbaar is. Te meer omdat men in Europa heeft geprobeerd die te vernietigen.

Het seminar is aan te raden aan iedere docent geschiedenis die zich wil verdiepen in educatie over de Holocaust en de geschiedenis van Israël. De workshops, rondleidingen en lezingen zijn van hoog niveau en de organisatie was uitstekend. Daarnaast zijn er nog een aantal facultatieve uitstapjes inbegrepen, zoals excursies naar Tel Aviv, Massada en de Dode Zee die erg de moeite waard zijn. Bovendien trek je tien dagen op met collega's uit het hele land, sluit je vriendschappen en leer je elkaar steeds beter kennen. Reisleader Naomi Mestrum vindt dat het leukst van de reis. 'Ik geniet er elke keer weer enorm van om de deelnemers zich te zien ontwikkelen. Het is ontzettend leuk om hen te begeleiden tijdens het seminar – de thematiek is natuurlijk heftig, maar dat betekent niet dat er geen tijd is voor gezelligheid.' CIDI organiseert ook dit jaar weer een seminar naar Yad Vashem. 'De Holocaust heeft laten zien waar uitsluiting, racisme en antisemitisme toe kunnen leiden. Dat zijn universele lessen die vandaag de dag ook relevant zijn. Wij vinden het daarom enorm belangrijk dat leerlingen goed Holocaustonderwijs krijgen zodat zij deze lessen zelf ook kunnen trekken.' ■

Seminar Lesgeven over WOII en de Holocaust

27 december 2019 – 5 januari 2020

Kosten: € 500,00

Opgeven kan via holocausteducatie.nl voor 7 oktober.

De activiteiten van het Platform Educatie zijn ook te volgen via holocausteducatie.nl. Het Platform organiseert een studiedag voor docenten over Holocausteducatie op 20 november.

³ Een recent en uitgebreid interview met Daniel Gold is te zien op het Yad Vashem-kanaal op YouTube. Zie: youtu.be/lynHhjO5Nz4.

⁴ Michael Kichka, *Second Generation. The things I didn't tell my father* (Europae Comics 2016).

⁵ Human Rights Watch, *World Report 2019*, p. 304-314.